

Fašiangy, Turíce, Veľká noc príde, kto nemá kožušok, zima mu bude... Fašiangy patria k zvykom spojeným s prelomom zimy a jari a sú najveselšími zvykmi počas roka. Obdobie fašiangov je časovo vymedzené odo dňa Troch kráľov po začiatok cirkevného pôstu (Veľkého pôstu), a to po Popolcovú stredú (nazývanú tiež Krivá alebo Škaredá streda). Popolcovou stredou sa pre kresťanov začína obdobie štyridsaťdňového pôstu, ktorý trvá až do Veľkonočnej nedele. Je to čas pokánia a prípravy na najstaršie a najvýznamnejšie sviatky kresťanského cirkevného roka - Veľkú noc. Dodnes si staršia generácia uchováva v pamäti, že vo Veľkom pôste sa nekonali tanečné zábavy ani svadobné hostiny či iné podujatia, ako znamenie vážnosti týchto sviatkov, pripomínajúcich utrpenie a smrť Ježiša Krista. A keďže Veľká noc je pohyblivým sviatkom, každý rok ju máme v inom termíne. Podľa toho, na aký dátum pripadne, sa hovorí o dlhých a krátkych fašiangoch. Dátum Popolcovej stredy závisí totiž od dátumu Veľkej noci, ktorý je pohyblivý, podobne ako aj termíny ďalších na ňu nadväzujúcich sviatkov, napríklad Sviatku zoslania Ducha Svätého. Určenie ich dátumu závisí od výpočtu začiatku astronomickej jari a následného splnu Mesiaca. Preto je Veľká noc niekedy už koncom marca, inokedy začiatkom apríla a v niektorých rokoch v polovici alebo až koncom apríla. Podľa prameňov z obdobia Veľkej Moravy sa na pomenovanie obdobia fašiangov u nás v 9. storočí používal termín mjasopust (koniec jedenia mäsa pred pôstom). V Česku sa toto slovo zachovalo vo forme masopust, na Slovensku ho ešte v stredoveku vystriedal názov nemeckého pôvodu fašiangy, fašangy, fašengy. Časové ohraničenie bolo určené štyridsaťdňovým pôstom, ktorý sa zaviedol koncom 4. storočia. Pôvodne išlo o lúčenie sa so zimou. Naši predkovia spevom a tancom odpreádzali studené obdobie a tešili sa na príchod teplejších dní. Kedysi nebol čas fašiangov presne určený a oslavy trvali niekoľko týždňov. Fašiangy sa stali dozvukmi starších slávností, ktoré vznikli z troch podstatne odlišných zložiek. Slovenský pôvod majú obchôdzky či sprievody dospelaj mládeže v maskách, druhou zložkou je odzrkadlenie sa karnevalových slávností a starorímskych bakchanálií. Tretím prvkom, ktorý sa dostal do fašiangového obdobia neskôr, boli slávnosti na počesť zosnulých a s nimi spojené sypanie popola na hlavu - Popolcová streda.

Spočiatku boli v regiónoch Slovenska tieto zvyky dosť podobné, aj keď sa vyskytovali isté odlišnosti v slávnostiach, dĺžke ich trvania, spôsobe zábavy, typoch jedál a pod. Ich priebeh však mal popri spoločných črtách rozmanité lokálne odlišnosti. Na fašengi viskaj, v posce bruch sciskaj! Hlavným organizátorom fašiangových zábav na dedine bola dospelá mládež. Veselo bolo v domoch, kde sa mládež schádzala na priadky i v pohostinstvách vyhrávali muzikanti po tri dni do tanca a každý, kto mal záujem, sa tu mohol zabaviť alebo sa aspoň prizerať. Iniciátormi fašiangových zábav v meste boli remeselnícke cechy a ich organizátormi boli tovariši. Tieto zábavy prebiehali väčšinou v dome majstra, pretože sa tu vítali noví tovariši, ktorým bolo poskytnuté krátkodobé ubytovanie. V tomto období sa zvykli stávať z učňov tovariši. Museli však uspieť v rôznych skúškach. Keďže sa zábavy konali u majstrov, žiadna z ich dcér nesmela zostať na ocot. Jednotlivé cechy konali sprievody a snažili sa o čo najväčšiu atraktivnosť. Remeselnícke fašiangové zvyky zanikli pred 1. svetovou vojnou. Hojnosť zábavy, svadieb, karnevalov a zakáľačiek dostali priestor práve v období fašiangov. V tomto období sa uskutočňovala aj väčšina svadieb, prebiehali rôzne iniciačné obrady (príjímaj mládencov a dievčat do spoločnosti, učni sa stávali tovarišmi). V minulosti totiž boli svadby neodmysliteľnou súčasťou fašiangového obdobia. Najviac sa ich konalo v januári a vo februári. V slovenskom prostredí to bolo podmienené roľníckou kultúrou. V tomto období predsa len ešte nebolo toľko roboty, hoci gazdovia sa už pripravovali na jarne práce. Svadby boli veľmi obľúbené. Trvali oveľa dlhšie ako dnes a bola to slávnosť nielen rodiny, ale aj širšej komunity - celej dediny. Všetci sa na nej aj podieľali, nielen materiálne, ale pomáhali ju aj pripravovať. Okrem svadieb sa ľudia stretávali na priadkach, páračkách, zábavách. Boli to tiež spoločné podujatia, kde sa dedinská komunita aj združovala. Susedia si chodili pomáhať, dávali si výslužky. Hoci malo mäso zo zabíjačky vydržať po celý rok, mohli si ho počas fašiangov dožiť viac. Plesy a bály sa tradujú od stredoveku, kedy sa v mestách konali mestské plesy. Organizovala ich väčšinou šľachta, ale aj cechy mali svoj status, ktorý ich oprávňoval k usporiadaniu zábav v tomto duchu. Na vidieku hovoríme skôr o zábavách, pretože oslavy nemali taký pompézny ráz. Svojské formy prežívania fašiangových dní mali všetky stavy na dedinách i v mestách, ako aj v šľachtických a panovníckych sídlach. Aj u roľníkov bol posledný fašang či fašeng, ako sa tieto dni ľudovo nazývali, zaiste najveselším obdobím roka. Veselili sa starí i mladí a tradičným radovánkam spojeným so štedrým užívaním vína či iných nápojov sa nevyhýbali ani dôstojní otcovia rodín a prísni predstavení obce. Fašiangové zábavy trvali spravidla od nedele do utorka, prípadne do stredy. Počas týchto dní vyhrávali muzikanti v určenej miestnosti od poobedia takmer do rána. Na stoloch nechýbali všakovaké nápoje – pálenka, víno, pivo a obľúbená medovina. V domoch piekli gazdinky mäso, varili bravčovú huspeninu, klobásku i slaninku, vyprážali šišky či fánky. Toto tradičné fašiangové pečivo bolo rovnako bežné v mestách i na dedinách. Bolo zvykom sa riadne najesť pred obdobím pôstu a tradovalo sa aj, že človek, ktorý sa poriadne nenaje, bude potom hladný po zvyšok roka. Ľudia sa

počas fašiangov správali uvoľnene, parodovali zaužívané správanie sa alebo sa preoblekali. Rôznymi cestami boli tieto slávnosti obohacované o antické prvky, napríklad saturnálií, luperkálií, dionýzií či bakchanálií. Roľníci sa zabávali všakovakými žartami a tváre mali zakryté maskami zhotovenými z kôry stromov. Obľekali sa do masiek, ktoré okrem zábavnej funkcie mali aj ochranný význam a mali ochrániť pred pôsobením negatívnych síl, zabezpečiť úrodný rok a plodnosť hospodárskych zvierat. Zvykli sa jesť koláče poliate medom, keďže Bakchove dary mali byť sladké. Ďalej sa pri fašiangoch stretávame s pojmom „dii parentes“, takzvané dni rodičov. Ich súčasťou bolo kladenie jedál na hroby a obrady, pri ktorých sa nosili masky znázorňujúce predkov.

Radovánky sa nevyhli ani šľachtickým dvorom. V kalendári tvorili fašiangy akýsi prechod medzi zimnými a jarnými obyčajmi. Bolo to obdobie zimného pracovného pokoja, ešte dobre zásobené poľnohospodárskymi plodinami, pred pôstom. Hospodárske zameranie zvykov v tomto období sa orientovalo na pestovanie ľanu a konope. V tom čase pokračovali v kúdeľných izbách priadky. Na priadkach sa v niektorých lokalitách, napr. v Zámutove, objavovali rozmanité masky – mládenci a dievčatá preoblečení za cigánky, kominárov, smrťky, žobrákov a iné postavy, ktoré zabávali mladých i starých. Posledné tri dni boli najveselšie a zábavy vyvrcholili v utorok poslednou muzikou pred Popolcovou stredou. Fašiangy sa končili pochovávaním basy. Pri tomto symbolickom pohrebe miestni občania v prestrojení za farára, organistu, kostolníka uskutočnili obrad, pri ktorom bolo veľa plaču, smiechu a zábavy všetkých prítomných. Okrem preoblekania sa za druhých sa zaužívalo aj zosmiešňovanie samých seba, potom boli typické zoomorfné masky (turoň, koza, medveď). Sú dôkazy aj toho, že masky a sprievody vo vidieckom prostredí sa viac spájali so zimným slnovratom a svadbami, ako s koncom fašiangov. Fašiangové obdobie nebolo iba posledným vybudnením sa pred pôstom. Veselosť a hodovanie malo napomôcť skorému príchodu jari a zaistiť bohatú úrodu. Boli to istým spôsobom predjarné ľudové slávnosti, ktoré mali zaistiť úrodnosť polí a plodnosť ľudského pokolenia i hospodárskych zvierat. Rôznymi scénkami a tancami, do ktorých zapájali všetkých prítomných, vytvárali veselú atmosféru. Žartovná ľudová múdrosť hovorila o tom, že keď je dlhý fašiang, vydávajú sa len pekné dievčatá, a keď sú, naopak, krátke, vtedy sa vydajú všetky, aj tie škaredé, pretože mládenci nemajú veľa času preberať a berú dievčatá skraja. Fašengy še kraca, už še nenavraca, stare dzivky laju, že še neodaju... alebo Krátke fašengi – pre šumne dzivki, dluhe fašengi i pre britke dzivki. (Dlhšie trvajú, viac zábav, šancu nájsť si známosť, vydať sa, dostanú aj škaredšie.) Fašiangy v dnešnom chápaní sú taktiež spájané s obdobím zábav na vidieku, plesov v mestách a početných sviadieb. Zároveň sú príležitosťou pre tradičné kultúrno - spoločenské stretnutia a deti v tomto období obľubujú karnevaly. V niektorých vidieckych lokalitách si záver fašiangov dodnes zachováva svoju špecifickú atmosféru. Napríklad aj pochovávanie basy zostáva stále živou a obľúbenou tradíciou, niekde sa vykonávajú, i keď už v redukovanej forme, obchôdzky po dedine, s maskami i bez nich. Čo by sme si teda mohli z fašiangových tradícií preniesť do dnešnej doby? Fašiangové obchôdzky mali význam aj v tom, že sa domu prialo dobropranie. “Dajže Bože, dobrý deň, aby vás nestihla povodeň.” “Bodaj by vám zdravie slúžilo a nie sucho, ale dážď pole rosilo.” “Láska a zmierlivosť, nech je váš stály host.” Ak sú už fašiangové sprievody a záverečné oslavy fašiangov v mnohých regiónoch len spomienkou, mohli by sme si aspoň medzi sebou popriať dobro, dobrú úrodu a svornosť nielen v rodinnom kruhu, ale tiež v celej spoločnosti.

Autorka: Mgr. Beáta Ocilková

Zdroj: <http://www.casopisimidz.sk>

Fašiangové zvyky v Európe majú pomerne jednotný charakter so špecifickými etnickými a regionálnymi prvkami. To aj preto, že mnohé zvyky majú pôvod v antických slávnostiach nazývaných *saturnálie*, *luperkálie* (očistné slávnosti pastierov), *dionízie*, *bakchanálie*, *mamurálie* (14. marec - na počesť boha Marsa), *liberálie* (17. marec - na počesť boha Bakcha). Tieto sviatky boli plné zvykov, ktoré mali zabezpečiť dobrú úrodu a hojnosť v novom roku. U Rimanov rok začínal 1. marcom (až do roku 153 pred n. l., kedy sa Nový rok presunul na 1. január) - mesiacom začiatku vegetácie a poľnohospodárskych prác. Koniec zimného obdobia bol aj časom venovaným spomienkam na predkov a mŕtvych. Tak do fašiangovej tradície zasiahli v rímskych a starofrancúzskych prameňoch spomínané *dii parentes* (dni rodičov), pri ktorých sa kladli jedlá na hroby a vykonávali obrady spojené

s používaním masiek (aj slovo *maska* podľa niektorých názorov vychádza z výrazu *masca*, ktorým sa označovala duša zomrelého). Masky boli aj súčasťou zvykov na zabezpečenie úrody, ale aj neodmysliteľnou súčasťou zábavy. Najmä v stredoveku sa ľudia snažili v dobe fašiangov "odložiť svoju identitu", mali možnosť parodovať normy správania, spoločenské nešváry. Aj na Slovensku vstúpila do vývoja pestrej škály fašiangových zvykov karnevalová tradícia koreniaca v antickom Grécku a Ríme. Z talianskych a z nemeckých miest sa šírila do ďalších miest Európy a s ňou aj princíp "sveta naopak", stieranie rozdielov medzi vrstvami spoločnosti v rámci fašiangovej zábavy, k čomu výrazne prispievali práve masky.

Fašiangy oslavovali a oslavujú vo všetkých vrstvách spoločnosti. Hoci boli a sú rozdiely medzi fašiangami v mestách a na dedinách, jedným zo spoločných znakov sú práve masky, ich pestrá škála, pôvod i význam. V mestách organizovali fašiangy hlavne cechy a po ich zániku ostali hlavnou udalosťou fašiangov plesy a bály. Na storočia pretrvávajúcu silu karnevalovej tradície spojenej s maskami poukazujú aj mnohé zákazy. Konkrétne v Bratislave v roku 1787 cisársko-kráľovská polícia "na najvyšší rozkaz oznámila, že v tyto fašanky každému na bály, tak rečené tance, v lecyjakých larvách, jakožto v harlekýnských v spôsobě cukrových klobouků, netopířů, cverglů (pidimužiků), obrů a jiných podobných mašin, a chlapům v kněžských neb řeholnických a v ženských šatech choditi zakázáno; ženskému pohlaví pak na jejich šaty tak rečený mužský plášť domino oblěcy a k tomu klobouk užívati dovoleno jest. Při tom žádnému se nedovoluje, v larvách přes ulici jíti." Tieto zákazy neboli, samozrejme, dodržiavané. Veď k maškarnému plesu alebo karnevalu paria okrem dobrej zábavy, žartov aj masky - buď len škrabošky zakrývajúce tvár (v minulosti nazývané *larvy*, *naličnice*) alebo masky v zmysle zamaskovania, premeny celej osoby, z ktorých mnohé majú pôvod v tradíciách talianskeho mestského karnevalu (domino, pierot, harlekyn a i.). Popri nich sa v každej dobe objavovali aj nové kostýmy predstavujúce postavy vychádzajúce z dobových súvislostí (predstavujúce napr. cudzincov - Turci, Čiňania, na plesoch bratislavských Nemcov sa objavili napr. aj masky Slovákov). Masky a maškarné bály mali v obľube aj najvyššie vrstvy spoločnosti. Prvé honosné maškarné plesy sa objavili v 16. storočí na francúzskom kráľovskom dvore zásluhou Kataríny Medicejskej pôvodom z Talianska a boli veľmi populárne. Tak sa napr. v roku 1525 Ľudovít II. dobre zabával v maske čerta. Kráľ Matej Korvín dostal masky až z talianskej Ferrary od príbuzných jeho manželky Beatrice. Stredovekí mravokárci často vyčítali mešťanom, že na zábavu a šaty často dávajú viac peňazí, ako si môžu dovoliť.

Fašiangy na dedinách sú aj dnes spojené so zakáľačkami, svadbami, zábavami, obchôdzkami maškár a muzík po dedinách, v nie tak dávnej minulosti aj s priadkami. Priadky dievčatám a chlapcom o. i. umožňovali vzájomne sa spoznávať, a to aj cez spoločné priadkové hry (často s erotickým podtextom), príp. získaním prvých sexuálnych skúseností cez *vypriadanú* alebo *prepriadanú noc*, počas ktorej mládež spoločne nocovala v miestnosti, v ktorej bývali priadky. Mládež bola organizátorom aj realizátorom obchôdzok maskovaných postáv cez dedinu. Navštívili jednotlivé domy, v ktorých tancovali s domácimi a oni ich za to obdarovali. Pri týchto návštevách jednotlivých hospodárstiev mali viaceré masky povinnosti práve v súvislosti so začínajúcim sa hospodárskym rokom. Boli to masky predstavujúce plodivú silu a hojnosť. Zvyky spojené s týmito starými maskami patrili už do kultúry našich slovanských predkov a tvoria špecifickú súčasť našej tradičnej kultúry. Zvieracou maskou tohto druhu bol *turoň* predstavujúci tura - symbol sily a plodnosti. Hlavu tura (zhotovenú z kožušiny) s pohyblivou papuľou niesol na tyči mládenec zakrytý vrecom. Spolu s turoňom šiel poľovník, ktorý ho zastrelil a mäsiar, ktorý turoňovi zvalenému na hnojisku vyrezal sadlo, v skutočnosti kus hnoja. Kontaktom s turoňom získal hnoj silu a jeho vyvezením na pole sa zabezpečila dobrá úroda. Ďalšou masku spojenou s roľníckou prácou bol slameník - muž zamotaný do slamy z obilia alebo z hrachu. Túto masku nazývali aj medveď alebo kurina baba. Slama symbolizuje obilie, hojnosť, pričom kurine baby (často to boli aj chlapci prezlečení za staré ženy) po domoch zbierali do koša vajcia. Preto si z nich gazdiné brali niekoľko stebiel slamy a dávali ju sliepkam do hniezd, do ktorých znášali vajcia, aby bolo veľa vajec aj v nasledujúcom roku. Okrem turoňa, slameníka či kurinej baby možno aj dnes vidieť vo fašiangových sprievodoch mnoho rozličných masiek: žobrása, kurvu, starú babu s deckom, babu s košom (muž na trupe s košom, ku ktorému je upevnená figurína ženy, ktorá akože kôš nesie), polochlapa-položenu, mužov prezlečených za ženy a naopak, hrubého pána (ponáška na postavu Bakcha), Indiánov, Turkov, murínov, kominárov a pod.

Takže ak vám vo fašiangovom čase niekto povie, že ste "dobrá maska", vezmite to predovšetkým ako kompliment.

Zdroj: <http://www.inzine.sk>